

Információ, innováció, felelősség

A 14. nemzetközi BOBCATSSS Szimpózium tanulságai

Amikor a 2005. évi, Budapesten lezajlott BOBCATSSS-konferencia záró rendezvényén az idei szervezők egy apró homokórával ajándékoztak meg minket, magyar és norvég szervezőket, ezzel azt akarták kifejezni, hogy remélik, nagy várakozással és türelmetlenül tekintünk a következő egy év elé, és a 2006. januárjában Tallinnban megrendezendő szimpózium elé. Az év úgy telt számunkra, mint egy szemvillanás.

„Hagyományainkhoz” híven idén is gépkocsival utaztunk a Balti-tenger partján fekvő Tallinnba, ami kiváló helyszínül szolgált nagyszabású rendezvény lebonyolításához. Sok európai város közül ez az egyik, amely kitűnő állapotú középkori épületekkel büszkélkedhet. Az óváros változatos kulturális programot nyújtott az érdeklődőknek, számos múzeum, koncert, kiállítás és étterem várta a turistákat és a konferencia résztvevőit egyaránt.

A sorban a 14. konferencia 2006. január 30. és február 1. között zajlott, és a rendezvény szervezői ezúttal a dán Royal School of Library and Information Science és az észt Tallinn University diákjai voltak.

Kíváncsian vártuk az eseményt, hiszen a tavalyi szervezés tapasztalataival a hátunk mögött már „szakértőbb szemmel” kísérhettük figyelemmel a rendezvényt. Budapesten, 2005-ben – mint házigazdák – ízelítőt kaptunk a szervezés örömeiből és nehézségeiből is.

A szimpózium nyitánya többek között az alapító–nevelő Ruud Bruyns köszönetése volt, aki bár a hollandiai egyeteméről idén nyugdíjba vonult, de vendégként felszólalt a nyitónapon, hiszen nélküle nehezen képzelhető el BOBCATSSS-rendezvény.

Az idei témák a következők voltak: Information policy in the network society (Információs politika a hálózati társadalomban), Development of Library and Information Services (Könyvtári és információs szolgáltatások fejlesztése), Development of the Profession (A szakma fejlesztése). Ezt a három fő témát a közel ötven előadással, négy műhelybeszélgetéssel, és 14 poszter-prezentáción keresztül mutatták be a szervezők, a szerzőkkel karöltve. A konferencia még élő honlapjáról (www.bobcatsss.nu) letölthető a teljes program, és a proceedings-kötet a Könyvtári Intézet Könyvtörténeti és Könyvtártudományi Szakkönyvtárában megtalálható.

Az általános problémafelvetések (fogyatékkal élők információhoz jutásának problémái, „információszegénység” kezelése, az információs társadalom kihívásai) mellett, mint mindig, helyet kaptak a helyi problémák vagy adott esetben különleges helyi megoldások bemutatásai, s ezekre a világ minden tájáról érkezett résztvevők különösen nyitottnak bizonyulnak. A szervezők által idén kiemelt te-

matika – a könyvtáros szakma felelősségvállalása az információhoz való hozzáférés biztosításában, a szakma erkölcsi és etikai kérdései – valamilyen formában évek óta megtalálható a BOBCATSSS szimpóziumok történetében. Ez nem véletlen: a kérdéskör azért is újabb és újabb vizsgálatokat követel, mert gyakran tapasztalhatjuk, hogy világosan lefektetett elvek ellenére a gyakorlati munkában, a szolgáltatások színvonalának biztosítása terén jócskán van tennivalónk. A következőkben néhány előadás rövid ismertetésével szeretném bemutatni, milyen főbb problémákra hívták fel a figyelmet a konferencia előadói.

A Saarbrückenből érkezett Werner Schweibenz *Accessibility – Why and How to Include People with Disabilities?* (Miért és hogyan vonjuk be a fogyatékkal élőket?) című előadásában áttekintést adott azokról a nehézségekről, amelyekkel a hallási, látási és különböző jellegű mentális fogyatékkal élők szembesülnek a világháló használata közben. Ismertette a Web Accessibility Initiative elnevezésű program Web Accessibility Guidelines programját, melynek célja, hogy segítse a webfelületek tervezőit, hogyan vehetik figyelembe a fogyatékkal élők igényeit. Az előadó kiemelte: gyakran bonyolult a fogyatékkal élők valóságos igényeinek feltérképezése: a személyes kapcsolatok hiánya és a különböző nehézségek elégtelen ismerete gyakran a jó szándékú tervezőket is megakadályozza valóban hatékony webeszközök tervezésében. Az előadó felvázolta, milyen lehetőségei vannak a fókuszcsoporthoz alkalmazásának és az interjúknak, valamint a legkülönbözőbb körülmények között élő felhasználók rendszeres megfigyelésének a felhasználói igények azonosításában. Kiemelte: használhatóvá kell tenni minden oldalt olyan látogatók számára is, akiket a kor előrehaladtával romló látás és kézremegés a képernyő olvasásában, illetve az egér megfelelő kezelésében korlátoz. A vakok és gyengénlátók számára kifejlesztett képernyőolvasó, -hangosító szoftverekről is szó esett. Schweibenz kiemelte: a weblapnak nem csak a törvényi előírások miatt kell elérhetőnek és könnyen letölthetőnek, kezelhetőnek lennie mindenki számára. A felhasználóorientált tervezés a honlaptervezői kultúra általános gazdagodását és javulását eredményezheti. Hasonló kérdésekkel foglalkozott az izraeli Daniel D. Meir *Exclusion by Design? Accessibility of Major Israeli Web Sites for Users with Disabilities* (Kirekesztés a tervezés miatt? A legfontosabb izraeli weblapok elérhetősége fogyatékkal élők számára) című vizsgálatában. 25 különböző tematikájú honlap elemzésével kimutatta: annak ellenére, hogy Izraelben 2004 óta törvény írja elő, hogy minden honlapot mindenki számára elérhetővé kell tenni, számos fontos, pl. kormányzati honlap egészében vagy elemeiben elérhetetlen a látáskárosult felhasználók számára.

A londoni City University hallgatója, Jutta Haider *Conceptions of Information Poverty in LIS: An Analysis of Discourses* (A könyvtár- és információtudomány felfogása az információszegénységről: szövegelemzés) című előadásában a hozzáférés problémáját más felfogásban közelítette meg. Azt kutatta, hogy egyes szakmunkákban az információszegénység (= information poverty), illetve az információszegény (= information poor) fogalmát hogyan közelítik meg. Harmincöt, 1995 és 2005 között könyvtári szaklapban megjelent tanulmányt szoros olvasatban elemzett. Külön elemezte a gazdasági determinizmus és a technológiai determinizmus felfogását, az információszegénység fogalmának történeti dimenzióját, a könyvtáros szakma morális kötelezettségeit és felelősségét az informá-

ciószegénység leküzdésében. Kiemelte: a technológiai és társadalmi körülmények változása által előidézett kihívások a könyvtáros szakma identitásának és jövőbeli szerepének újraértékelését kényszerítették ki. Az új jövőkép kialakításában, a hivatástudat megerősítésében egyre nagyobb szerepet játszik az információszegények – korántsem homogén – táborának mint célcsoportnak a kiemelése.

A finnországi Tampereben található információtudományi tanszék hallgatói, Sanna Kumpulainen, Perttu Rasi és Antti Virrankoski egy nemzeti bibliográfiai adatbázis elemzésével keresték a választ arra a kérdésre, hogyan elégíthetők ki minél egyszerűbben a felsőoktatási és a kutatói szféra speciális igényei. *NELLI – an Answer to the Growing Demand for Effectively Managed Information in Universities of Finland?* (NELLI – válasz a finn egyetemek hatékonyan kezelt információ iránti egyre növekvő igényeire?) című előadásukban a rendszer rövid ismertetése után a problémákra hívták fel a figyelmet. A NELLI projekt célja, hogy visszakereshetővé, esetenként közvetlenül elérhetővé tegye a finnországi egyetemek teljes könyvtári információs bázisát, a könyveket és az elektronikus dokumentumokat egyaránt. A 2003-ban a Finn Nemzeti Könyvtár irányításával indult program igen ambiciózus, hiszen nemcsak a szűken vett egyetemi könyvtári információvagyon regisztrálására és szolgáltatására törekszik, hanem számos közkönyvtár gyűjteményét is egyetlen keretben kívánja hozzáférhetővé tenni. A fejlesztők professzionálisan megoldották a külön-külön fejlesztett adatbázisok kompatibilitásának kérdését, ugyanakkor a gyűjtemények – nyelvi, osztályozási és más jellegű – heterogenitása érzékelhető maradt. Bár néhány szigorúan vett technikai probléma is adódik, a legnagyobb nehézséget a felhasználói igényeknek való megfelelés jelenti. A rendszer tervezésekor a logikus és célzott működésre fektették a hangsúlyt, és nem vették figyelembe az informatikailag kevésbé képzett felhasználók valós szükségleteit. A keresés gyakran nehézkes, a megfelelő találat kiszűréséhez számos lépés és olyan adatbázis-kezelői készségek szükségesek, amelyekkel nem rendelkeznek mindenki. A metakeresés, a szűrés számos lehetőséget kínál, de sok felhasználót riaszt el. A rendszer hatékonyabb és szélesebb körű használatához elengedhetetlen az egyszerűsítés, a „mindenki nyelvén szóló tudás”. A NELLI használatáról számos értékelés, tanulmány született: a magyar olvasó is tesztelheti a honlapot a következő címen: <http://www.nelliportaali.fi>.

Ebben a cikkben az összesen mintegy hatvan előadás, poszter és workshop által kínált gazdagságnak csak az érzékeltetésére van mód, így nem térhetünk ki minden előadás minden részletére. A fentiekén kívül azonban mindenképpen említést érdemel néhány további előadás. A Tallinni Egyetemről Anna Uukivi az on-line környezetben megvalósuló interkulturális oktatás kérdéseit ismertette. Szakirodalmi szemlájében a távoktatás és a globalizáció hatásait elemezve a nemzetközi tanfolyamokon alkalmazott digitális távoktatási tananyag felépítésére dolgozott ki javaslatokat. Richard Pears (Durham University) és Graham Shields (St. Martin's College Library, Lancaster) posztelőadásukban a *Cite them Right* (Idézd őket helyesen!) című tanítási segédletet mutatták be. A könnyen kezelhető, iskolások és kutatók számára egyaránt hasznos kötetben az esszé- és tanulmányírás során alkalmazandó technikai kérdéseket ismertetik (pl. különböző tudományterületek és régiók jellemző hivatkozási megoldásait), miközben felhívják a figyelmet a hivatkozás etikai kérdéseire, mások szellemi tulajdonának védelmére.

tiszteletben tartására és alkotó felhasználására (ez a kérdés a hálózati társadalomban különösen időszerű).

A BOBCATSSS bölcsejce Budapesten ringott, így természetesen ez a konferencia sem múlhatott el magyar előadások nélkül. Murányi Péter *Hungarian Scholarly Articles in International Databases* (Magyar tudományos cikkek nemzetközi adatbázisokban) című előadása arra hívta fel a figyelmet, hogy a Dialog által szolgáltatott, on-line elérhető tudományos szakirodalmi adatbázisokban aránytalanul kevés a magyar vonatkozású és magyar nyelvű tétel. A szerző a trend felvázolása után kiemeli: ezt a tendenciát meg lehet és meg is kell változtatni. (Kutatásának eredményei magyarul is olvashatók a TMT 2005/7–8. számában.) Koltay Tibor a könyvtáros képzés során alkalmazott ingyenes internetes adatforrásokkal kapcsolatban kiemelte: a sikeres információkereséshez és -szolgáltatáshoz a technikai jártasságon kívül a megfelelő forráskritikai érzék kifejlődése, az információs írástudás magas színvonala is nélkülözhetetlen.

A szervezők lehetőséget nyújtottak arra is, hogy a résztvevők megtekinthessék az Észti Nemzeti Könyvtárat, amelynek alapját az 1918-ban alapított Állami Könyvtár képezte. Az intézmény 1935-től gyűjti az észti területen megjelent kiadványokat. A látogatáson a különböző időpontokban indult csoportokat a szervezők egy felkészült tagja vezette körbe az intézményben. A könyvtár egyszerre tölti be a nemzeti könyvtár és az országgyűlési könyvtár funkcióját (Észtország parlamentje az óvárosban található, nem messze a könyvtár épületétől), valamint jelentős bölcséleti és társadalomtudományi gyűjteménnyel rendelkezik.

A szórakoztatásunkról is igyekeztek gondoskodni a tallinniak, nem szabad megfeledkezni arról a kiváló táncestről, melyet a Beer House névre hallgató szórakozóhelyen tartottak, ahol élőzenével és megannyi finomsággal kápráztatták el a nagyérdemű közönséget.

A konferencia végén a szervezők a hagyományokhoz híven búcsúztatták a résztvevőket, és adták át a zászlót a 2007-es év szervezőinek, a cseh–német csapatnak. A jövő évi konferencia a *Marketing of information services* (Az információszolgáltatások marketingje) címet viseli. A kérdés aktualitását az adja, hogy egy olyan nyílt rendszer mellett, mint az internet, fel kell készülnie az információval dolgozó intézményeknek, hogy kínálatukat, szolgáltatásaikat úgy bővítsék, hogy az akár profitot is termeljen a számukra. A konferencia felhívása, ismertetése és az előzetes már elérhető az alábbi webcímen: <http://www.bobcatsss.org>.

A 15. BOBCATSSS a szakma egy olyan problémájára hívja fel a figyelmet, amellyel előbb-utóbb a legtöbb gyakorló és elméleti könyvtáros szakember szembe fog kerülni. Hogy milyen válaszokat adhatunk erre a kihívásra, ahhoz Prágában biztosan közelebb juthatunk.

Giczi András Béla–Szabó Tamás Péter